

Vilijam Hazlit
**O malim i velikim
stvarima**

Preveo

MILAN MILETIĆ



BUKOFAL

O uživanju u mržnji

Evo pauka kako mili po otiraču poda sobe u kojoj sedim (ne onoj koja je tako lepo poslužila kao alegorija u izvrsnim *Paukovim nitima*, nego u drugoj od iste okrepljujuće vrste); on grabi ne mareći, užurbano hita, nevešto se spopliće ispred mene, i zaustavlja se – on vidi ogromnu senku pred sobom, i ne znajući da li da se povuče ili da nastavi, proučava svog ogromnog neprijatelja – međutim, kako ja ne mrdam i ne zaskačem zalutalog nevaljalca, kao što bi on zaskočio bespomoćnu muvu zapretnu u njegovoj mreži, on se ohrabruje i usuđuje se da nastavi, s prepredenošću pomešanom sa drskošću i strahom. Dok prolazi kraj mene, podižem otirač kako bih mu pomogao u bekstvu, i milo mi je da se otarasim nezvanog uljeza, i pošto je nestao, ježim se od pomisli na njega. Dete, žena, lakrdijaš ili moralista, pre sto godina, na smrt bi zdrobili ovog malog pužavca – moja filozofija to nadilazi – stvorenje ne smatram zlim, ali ipak mrzim i sam pogled na njega. Duh zlobe prevazilazi sopstveni praktičan napor. Naučili smo da obuzdamo sopstvenu volju i da svoje postupke držimo u granicama humanosti, mnogo pre nego što smo bili u stanju da sopstvena osećanja i imaginaciju svedemo na istu umerenost. Odustaćemo od spoljašnjeg

ispoljavanja, životinjskog nasilja, ali ne možemo da se odvojimo od suštine ili načela odbojnosti. Nećemo zgnječiti siroto malo stvorenje o kojem je reč (to izgleda baš varvarski i žalosno!), nego ćemo ga poštovati uz neku vrstu zagonetnog straha i praznovernog gnušanja. Biće potrebno još sto godina pomnog pisanja i dubokog razmišljanja da bismo se oslobodili predrasuda i počeli da ovo zlosrećno pleme posmatramo uz pravi „izliv čovečne ljubaznosti“, umesto da ga posmatramo snebivljivo i sa zlobom.

Priroda je, izgleda (što je više posmatramo), sazdana od mržnje: bez predmeta mržnje, izgubili bismo samo izvoriste misli i postupaka. Život bi se pretvorio u stajaću vodu, bez talasanja usled različitih čovekovih interesa i neobuzdanih strasti. Svetla nit naše sreće postala je još sjajnija (ili je samo učinjena vidljivom) tako što je sve oko nje zamračeno što je više moguće; tako da duga oslikava svoj oblik na oblacima. Da li je to ponos? Da li je to zavist? Da li je to snaga kontrasta? Da li je to slabost ili zloba? Ali šta god da je, u čovekovom duhu postoji tajna privlačnost i žudnja za zlom, i žudnja za izopačenim ali očaravajućim uživanjem u pakosti, kao neprolaznom izvoru zadovoljstva. Dobro, ma kako neiskvareno, ubrzo postaje bljutavo, teži raznovrsnosti i žaru. Bol je gorkosladak, teži raznovrsnosti i žaru. Ljubav, uz malo povlađivanja, postaje ravnodušna ili odvratna: jedino je mržnja besmrtna. Zar ne uviđamo svakodnevno ovo načelo na delu? Životinje bez milosti muče i mrcvare jedna drugu; deca iz zabave ubijaju muve; svako može da u novinama, kao vrhunsko izrugivanje, čita o nesrećama i napadima; čitav grad hita da prisustvuje požaru, a posmatrač nipošto ne likuje posmatrajući njegovo gašenje. Ovo je svakako bolje, ali

smanjuje zanimanje, a naša osećanja postaju saučesnici naših strasti, umesto našeg razumevanja. Ljudi se okupljaju u gomilama, strasno žudeći za tim da prisustvuju nekoj tragediji: međutim, ako se u susednoj ulici odvija pogubljenje, kako g. *Burke* beleži, pozorište će ostati bez publike. Nepoznatog nitkova, izvesnog idiota, mahnitu ženu, podstrekava i draži čitava zajednica. Sveopšte neprilike su u prirodi sveopšte koristi. Koliko dugo će papa, Burboni i inkvizicija držati narod Engleske u okovima, nadevajući mu nadimke i time dajući oduška svojoj zlovolji! Jesu li nam u skorije vreme učinili nekakvo zlo? Ne: ali, mi uvek imamo suvišnu količinu žuči u stomaku, i treba nam neko na koga ćemo je istresti. Koliko smo neradi da odustanemo od našeg bogobojaznog verovanja u duhove i veštice jer nam se sviđa da jedne progonimo a na smrt se plašimo drugih! To nije toliko kvalitet koliko je količina uzbuđenja kojih smo željni: ne možemo da podnesemo stanje ravnodušnosti i dosade: duh se, izgleda, gnuša vakuuma, koliko i sva priroda. Čak i kada nam duh vremena (to jest, razvitak intelektualne ugladenosti, u sukobu s našim prirodnim slabostima) više ne dopušta da sopstvena osvetoljubiva i tvrdoglava osećanja sprovedemo u delo, mi pokušavamo da ih oživimo u opisima, i u mislima se ne odričemo starih aveti, utvara naših strahova i naše mržnje. Spaljujemo sliku Gaja Foksa,¹ a urlanje i udaranje i zlostavljanje te sirote dronjave figure od krpa i slame ustalilo se kao proslava u svakom engleskom selu,

¹ Noć Gaja Foksa, godišnja proslava, svakog 5. novembra uveče, kojom se obeležava osujećenje zavere iz 1605. godine, poznate kao Barutna zavera, kada je veliki broj rimokatoličkih revolucionara, među kojima i Gaj Foks, pokušalo da dizanjem u vazduh zgrade Parlamenta, zbaci režim kralja Džejsma I. Foks je pogubljen 31. januara 1606. godine.

jednom godišnje. Protestanti i papisti danas ne spaljuju jedni druge na lomači; međutim, mi se pretplaćujemo na nova izdanja Foksove *Knjige mučenika*; a tajna uspeha *Škotskih novela* umnogome je ista – one nas vraćaju u feudalno doba, razdiranjima, pustošenju, užasima, nedelima i osvetama iz varvarskog doba i varvarskih naroda – ukorenjenim predrasudama i sektama i partijama na smrt sukobljenim oko politike i religije, i sukobljenim vođama i klanovima, ophrvanim ratovima i zaverama. Osećamo neobuzdanu silu duha mržnje u svim ovim novelama. Dok čitamo, ostavljamo po strani dostignuća civilizacije, oronuli veo humanosti. „Dale, uzajmljene trice!“ Divlja zver budi se u nama, osećamo se kao životinje u lovu, i dok se pas trza u snu i ustremkuje na plen, sama duša budi se u svom leglu i ispušta divlji krik zadovoljstva, još jednom se vraćajući slobodi i razuzdanim i neobuzdanim nagonima. Svako zamahuje iz sve snage, ili odlazi Đavolu na svoj način. Ne pomaže tu nikakav *Panoptikon*² Džeremi Bentama, nikakav nemogući *Paralelogram* g. Ovensa (Rob Roj bi bez razmišljanja tu odvalio hiljadu psovki), nikakav dugo razrađivan interes – volja pronalazi svoj put do objekta, kao što se planinska bujica baca preko litice: najveće moguće dobro svakog pojedinca sastoji se u priređivanju svih mogućih nevaljalstava svojim susedima: to je šarmantno, i nailazi na nepogrešiv i saosećajan drhtaj svakog srca! Tako je g. Irving,³ slavni propovednik, stari, prvobitni, gotovo zgasli oganj iz pakla,

² Panoptikon je vrsta zatvorske zgrade koju je 1785. godine osmislio engleski filosof Džeremi Bentam. Ovako zamišljena zgrada dozvoljavala je posmatraču da osmotri sve zatvorenike, a da pri tom oni ne budu svesni da ih neko posmatra.

³ Hazlit upućuje na Edvarda Irvinga (1792–1834), škotskog sveštenika i mistika koji je preuzeo Kaledonijsku crkvu u Heton

ponovo potpalio u brodu Kaledonijske kapele, budući da taj brod, na ushićenje i zaprepašćenje njegove čestite publike, predstavlja pravu vodu Nove reke u Sedlerovom Velsu. Lepo je, premda mučno, sedeti i zuriti u dno Tofeta,⁴ i među zmajevima igračkama igrati se vatrom i sumporom (to proizvodi peckav električni šok, pravu zvrčku za nežne prirode), i videti g. Irvinga, poput ogromnog Titana, ljutitog i smrknutog kao da mora da izmisli muke za sve proklete! Kakvo je čovek čudno stvorenje! Nezadovoljan svime što preduzima da nasekira i naškodi svojim „na ovoj obali i pličaku vremena“, gde bi čovek pomislio da u izobilju ima tuge, bola, razočaranja, muka, suza, uzdaha i jecaja, netrpeljivi manijak odvlači ga na vrh najvišeg školskog tornja da bi ga bacio u razjapljeni ambis ognja; njegova spekulativna zloba traži od večnosti da iskali svoju beskrajnu pakost i poziva Svemogućeg da izvrši svoju nemilosrdnu presudu! Kanibali peku svoje neprijatelje i jedu ih u dobrom društvu: dobri hrišćanski sveštenici, koji se od njih razlikuju samo po veličini brade, i telo i dušu predaju ognju pakla za slavu Boga i dobro Njegovih stvorenja! Dobro je da moć ovakvih osoba nije usklađena sa njihovim željama: u stvari, iz osećaja sopstvene slabosti i nemogućnosti kontrole razmišljanja drugih, oni tako „savlađuju džandrljivce“ i nastoje da ih, velikim rečima i monstruoznim osudama, nateraju da se povinuju.

Uživanje u mržnji, poput otrovnog minerala, nagriža srce religije i pretvara je u mučnu zlovolju i netrpelji-

gardeni, u Londonu, gde je ostvario nezapamćen uspeh kao pro-povednik.

⁴ Žrtvenik u dolini Enom, pored Jerusalima, u kome su spaljivane žrtve bogu Molohu.

vost; ono od patriotizma pravi opravdanje za podmetanje požara, pomora i gladi u drugim zemljama: ono vrlini ne prepušta ništa osim duha cepidlačenja, i uskogrude, ljubomorne, inkvizitorske predostrožnosti nad postupcima i motivima drugih. Šta imaju različite sekte, verovanja i religijska učenja, osim malog preteksta ustanovljenog da bi se ljudi prepirali, svađali, čerečili jedni druge na komade, poput mete na koju treba pucati? Da li iko pretpostavlja da ljubav prema domovini, kod prosečnog Engleza, podrazumeva bilo kakvo prijateljsko osećanje ili spremnost da služi drugom koji nosi isto ime? Ne, ona znači samo mržnju prema Francuzima ili stanovnicima bilo koje druge zemlje s kojom smo se, u izvesnom vremenu, našli u ratu. Da li ljubav prema vrlini označava bilo kakvu želju da otkrijemo ili ispravimo sopstvene greške? Ne, ali ona, najopakijom netrpeljivošću prema ljudskim slabostima, iskupljuje za tvrdoglavu privrženost sopstvenim porocima. To načelo je od najopštije primene. Prostire se, podjednako, i na dobro i na zlo: ako nas nagoni da mrzimo glupost, čini nas ne manje nezadovoljnim приметnim zaslugama. Ako nas prisiljava da osuđujemo zablude drugih, takođe nas prisiljava da isto tako ne podnosimo njihovo blagostanje. Svetimo se za nanete uvrede: za dobrotu se odužujemo nezahvalnošću. Čak i ono čemu smo najviše naklonjeni i za šta pokazujemo najviše simpatija, ubrzo poprima ovakav obrt. „Ono što beše slatko poput rogača, u isti čas postaje gorko poput *coloquintida*⁵“; a ljubav i prijateljstvo tope se na sopstvenoj vatri. Mrzimo stare prijate-

⁵ Opšti naziv za gorku jabuku, gorki krastavac ili vino iz Sodome, koji pripadaju rodu biljaka iz Sredozemlja, Azije, Turske i okoline Trsta.

lje, mrzimo stare knjige, mrzimo stare stavove; i, najzad, počinjemo da mrzimo sebe.

Zapazio sam da nekolicina od onih koje sam nekad poznavao do u tančina, idu istim stazama prijateljstva, ili postojanost kombinuju sa iskrenom odanošću. Poznavao sam dve-tri grupe nerazdvojnih prijatelja koji su se viđali „šest dana u nedelji“; rasturili su se i razišli. Posvađao sam se gotovo sa svim svojim starim prijateljima (reći će da je za sve kriva moja užasna narav), ali i oni su se, takođe, posvađali jedni s drugima. Šta je postalo od „tog kartaškog društvanca“, koje je Elija⁶ proslavio u svojoj čuvenoj *Poslanici Robertu Sadiju, blagorodnom*⁷ (i sad mislim o tome – jer i sâm sam slavljen baš u toj knjizi⁸) „koje su niz godina zvali prijateljima admirala Bernija“? Iščezli su kao lanjski sneg. Neki su umrli, ili otpočeli život negde daleko, ili na ulici prolaze jedan pored drugog kao stranci, ili ako se zaustave da porazgovaraju, više su nego hladni i pokušavaju da jedan drugog prekinu što je pre moguće. Neki su se obogatili, drugi osiromašili. Neki su dobili mesto u vladi, drugi *niche*⁹ u *Tromesečnoj reviji*. Neki su teškom mukom stekli ime u svetu; dok su drugi opstali u sopstvenoj povučenosti. Jedne preziremo, a drugima zavidimo i srećni smo kad ih ponizimo. Vremena su se promenila; ne možemo da oživimo stara osećanja; i izbegavamo da se suočavamo sa onima koji

⁶ U stvari, engleski pesnik Čarls Lem, poznat i pod ovim imenom.

⁷ Lemova *Poslanica Robertu Sadiju, blagorodnom* objavljena je u Londonskom magazinu, oktobra 1823. godine.

⁸ Hazlitov tekst „O razgovorima s piscima“ prvi put se pojavio septembra 1820. godine, a nalazi se u njegovoj knjizi eseja *Prososrdačni govornik* (1826).

⁹ Utočište.

nas podsećaju na naše slabosti i osećamo se nelagodno u njihovom prisustvu, i košta nas prilično napora da izgledamo srdačno, što zbunjuje nas, a ne zavarava naše *quondam*¹⁰ kolege. Stara prijateljstva su poput ručka posluženog u više navrata, hladna, nelagodna i odvratna. Od njih se okreće stomak. Čak i stalne veze i prisnost stvaraju zamor i prezir; ako se sretnemo posle izvesnog perioda odsustvovanja, više ne izgledamo isti. Jedan nam je previše mudar, drugi previše nerazuman; i pitamo se kako to ranije nismo uvideli. Mudrost ovog prvog nas uznemiruje i neprestano drži u stanju uzbune, ili nas smrtno zamara glupost ovog drugog. *Dobre stvari* kod ovog prvog (pored toga što olabavljuju veze za sobom), ponavljanjem postaju bljutave i gube sjaj; a bljutavost ovog drugog postaje nepodnošljiva. Najzabavnije ili najpoučnije društvo u najboljem slučaju je kao omiljena knjiga, koju posle izvesnog vremena želimo da *odložimo na policu*, ali budući da naši prijatelji ne žele da ih tamo ostavimo, to prouzrokuje nerazumevanje i neprijateljstvo između nas. Ili, ako strast i postojanost prijateljstva ne jenjava, ili njegov razvitak remeti izvesna prepreka proizašla iz same njegove prirode, mi tragamo za drugim izvorima nezadovoljstva i drugim stvarima na koje možemo da se požalimo. Počinjemo jedni druge da kritikujemo zbog oblačenja, izgleda, opšteg karaktera. „Ovaj je baš prijatan druškan, ali je šteta što sedi do kasno!“ Drugi ne dolazi na sastanke, a to je rana koja nikad ne zaceljuje. Upoznali smo neke otmene mlade ljude ili metresu, i želimo da ih predstavimo prijatelju; ali, on je trapav i aljkav, razgovor ne uspeva, i to zamrzava naše odnose. Ili, on se toliko zgadio društvu, da odustajemo

¹⁰ Nekadašnje.

od sopstvenih uverenja u pogledu teme razgovora kao izgovor za to što ga ne branimo. Svi ili neki od ovih uzroka, vremenom, postaju osnova za zahlađenje odnosa ili razdražljivost; a, na kraju, eksplodiraju u otvoreno nasilje kao jedinu nadoknadu za tako dugotrajno zataškavanje, ili najsigurnije sredstvo za otklanjanje uspomena na predašnju ljubaznost, tako malo saglasnu s našim sadašnjim osećanjima. Možemo da pokušamo da se pozabavimo ranama ili da pokrpimo lešinu nestalog prijateljstva; ali, prvo, teško da će izdržati operaciju, a drugo, uopšte nije vredno balsamovanja! Jedini način na koji možemo da se pomirimo sa starim prijateljima jeste taj da se lepo rastanemo s njima: sa razdaljine može da nam se ukaže prilika da se vratimo (u snu) u stara vremena i starim osećanjima: ili da, u svakom slučaju, ne pomišljamo na obnavljanje prisnosti, sve dok pošteno ne *izbljujemo svu zlobu* ili o svoj zlobi koju gajimo jedni prema drugima ne razmislimo, ne osetimo je i o njoj ne progovorimo. Ili ako možemo da zapodenemo svađu s nekim drugim, i učinimo ga žrtvenim jarcem, biće to vešta majstorija kojom ćemo isceliti slomljenu kost. Mislim da moram ponovo da budem prijatelj s Lemom, budući da je napisao tu velikodušnu *Poslanicu Sadiju*, i preneo mu delić sopstvenog razmišljanja! Uopšte ne znam šta je to što me toliko vezuje uz H—, osim da on i ja, kad god se sretnemo, sedimo i prosuđujemo o društvu starih prijatelja i „sekli ih kao žrtvu bogovima!”¹¹ S L [Li Hant], Džonom Skotom, gosp. [Montegi], čije crne lokne čine živopisno zaleđe našeg razgovora, B—, koji se ugojio, i kako kažu oženio, R[ikman]; svi su se oni odavno razdvojili, a njihovi nedostaci su ono što nas

¹¹ Šekspir, *Julije Cezar*, čin 2, scena 1.

drži na okupu¹². Nismo se prenemagali od oplakivanja ili cviljenja nad njihovim ludorijama; uživali smo, smejali im se, sve dok nismo bili spremni da raspalimo i po našoj strani „i jedan čitavi sat, po njegovome satu, ko lud se smejali“.¹³ Služili smo jelo od anegdota, *crtica*, majstorija duha, i sekli i seckali ih dok se nismo umorili. Verujem da su neki od njih i danas s nama. Što se mene tiče, kao što sam jednom rekao, prijatelj mi je draži zbog nedostataka o kojima može da se priča. „Dakle“, reče gospodin [Montegi], „prestaćete da budete filantropi!“ Oni o kojima je reč bili su neki od probranih duhova svog vremena, ne „k'o čovek bezvredan i bez budućnosti“;¹⁴ i do sad smo ih opravdavali; ali, bolje je da ne čuju šta smo, tu i tamo, govorili o njima. Ne marim šta bilo ko govori o meni, naročito iza mojih leđa, i to u vidu kritičke i analitičke rasprave; to su pogledi nenaklonosti i prezira na koje odgovaram najgorim otrovom svog pera. Izrazi lica pogađaju me više od reči. Ako sam u jednom slučaju pogrešno shvatio ovaj izraz, ili pribegao ovakvom leku tamo gde nije trebalo, žalim zbog toga. Ali, lice je bilo previše otmeno ispod tog vela, a ja sam previše star da bih ga pogrešno razumeo!... Ponekad odlazim do —; i koliko god puta odlazio, uvek se zaklinjem da više neću. Ne zatičem nekadašnju poro-

¹² Hazlit očigledno misli na one koji su se, oko 1808. godine, okupljali u Lemovoj kući, više na Lemove, nego na svoje prijatelje: kapetana Barnija, Martina, njegovog sina, Viliijama Ajertona, muzičara; Džejmsa Vajta, blagajnika u Hristovoj bolnici; Džona Rikmana, sekretara predsedavajućeg [Parlamenta], Edvard „Ned“ Filips, još jedan sekretar i Rikmanov naslednik; Dž. Dajer; Džozef Hjum itd. Čovek je mogao da ih zatekne u rezidenciji Čarlsa i Meri Lem, gde su se sastajali svake srede uveče, radi razgovora i kartanja.

¹³ Šekspir, *Kako vam drago*, čin 2, scena 7.

¹⁴ Šekspir, *Henri IV*, prvi deo, čin 3, scena 2.

Hazlit se zadržao samo nešto manje od dve godine, ali je u tom periodu intenzivno čitao i oblikovao sopstvene navike u pogledu nezavisnog razmišljanja i ljubavi ka istini, kojih će se pridržavati do kraja života. Na Unitarijanskom koledžu u Hakniju, predgrađu Londona, na Hazlita su neobično uticali istaknuti nonkonformisti, Ričard Prajs i Džozef Pristli.

Nastava na koledžu obuhvatala je grčki i latinski, matematiku i, razume se, religiju. U osvit Francuske revolucije, Hazlit je učestvovao u živim raspravama o događajima s druge strane Engleskog kanala, shvataju kako se svet u kome živi nepovratno menja. Ova najranija politička razmišljanja, zadržao je i kasnije, u zreloj dobi. Istovremeno, Hazlit je doživeo i druge transformacije, znatno ličnije. Iz poštovanja prema ocu nikada nije javno osporavao njegovu religiju, ali je, usled nedostatka vere, bio prinuđen da napusti Hakni, ne okončavši pripreme za sveštenički poziv.

Vrativši se kući 1795. godine, mnogo više je razmišljao o svetovnom zanimanju, uključujući ne samo politiku nego sve više modernu filosofiju koju je počeo s oduševljenjem da čita još na koledžu. Intenzivno je proučavao engleske, škotske i irske mislioce poput Loka, Hartlija, Berklija i Hjuma. Od francuskih autora voleo je barona Holbaha, Helvecija, Kondorsea i Kondilaka. Otada, Hazlit je pred sebe postavio cilj da postane filosof, a njegova razmatranja uglavnom su se bavila pitanjem čoveka kao društvene i političke životinje, ali u daleko većoj meri, i filosofijom duše, od čega će kasnije nastati druga nauka – psihologija. U tom periodu otkrio je Rusoa koji je, moglo bi slobodno da se kaže, postao jedna od najuticajnijih figura u sazrevanju mladog filosa. Takođe se oduševljavao Burkeom, pod čijim se uticajem, naročito u pogledu stila pisanja, sve više razvijao. Marljivo je radio na raspravi o „prirodnoj nezainteresovanosti čovekovog duha“, s

namerom da ospori središnju ideju filosofije onog vremena o tome da je čovek po prirodi sebičan. Međutim, ova rasprava nije ugledala svetlost dana još mnogo godina, doživевši velike izmene, uglavnom u skladu s onim kako se menjala i njegova karijera. Ono što ne sme da se previdi jeste to da je, otada pa do kraja života, Hazlit sebe smatrao filosofom.

Godine 1796. u Hazlitovom životu dogodila se promena, i on, ohrabren i nadahnut Džozefom Fosetom, bivšim sveštenikom i reformatorom od ugleda (kome je umnogome bio po ukusu), počinje da piše „lepu fikciju i strasne sastave“, kako izveštava njegov biograf Ralf Vardl. Hazlit i Foset imali su običaj da, u to vreme, raspravljaju o radikalnim misliocima svog vremena, kao i o celokupnoj književnosti, od Miltonovog *Izgnanog kralja*, pa do *Tristama Šendija* Lorensa Sterna. Otprilike u to vreme, Hazlit sreće Vilijama Godvina, reformskog mislioca, čije je delo *Politička pravda* na misleći svet delovalo kao oluja. Iako nikada nije do kraja pokazivao naklonost ka Godvinovoj filosofiji, posvećivao joj je značajnu pažnju.

Osim toga što je stanovao kod oca, pokušavajući da nađe svoje mesto i da se razvije kao filosof, često je provodio vreme sa svojim starijim bratom Džonom koji je u to vreme učio kod ser Džošue Rejnoldsa, izvrsnog i veoma poznatog engleskog slikara. Odlazio je i u London, naročito da bi posećivao pozorišta, ipak ne osećajući na koji način bi mu sve ovo koristilo u budućem radu. Međutim, i dalje je bio frustriran, ne uspevajući da na papir pretoči sopstvene misli i osećanja koja su kipela u njemu. Kako to već biva, sama sudbina se postarala za predstojeći presudan preokret u njegovom životu.

Januara 1798, iste godine kada se Napoleon iskrcao u Egiptu, Hazlit je, propovedajući u unitarističkoj crkvi u Šrosberiju, upoznao Samjuela Tejlora Kolridža, sveštenika, mada mnogo poznatijeg kao pesnika, kritičara i filo-

sofa. Bio je zaprepašćen. Kasnije je, u ogledu „Moj prvi susret s pesnicima“, zapisao da „ne bi bio srećniji ni da je čuo muziku sfera“. Docnije, kada su im se putevi razili, Hazlit je o Kolridžu govorio kao o „jedinom čoveku koga je poznao, a da odgovara zamisli o čoveku-geniju“. I sam se izjašnjavao da je od Kolridža naučio da svoje misli iskazuje „u vidu nesvakidašnjih nagoveštaja“. Ne ostajući dužan, Kolridž je pokazivao zanimanje za filofske ideje mladog mislioca, često ga ohrabrujući.

Na proleće iste godine Hazlit se nastanio u Kolridžovoj kući u Somersetu, na zapadnoj obali Engleske, gde su se obojica družili sa Vilijamom Vordsvortom. Još jednom je Hazlit bio ushićen. U to vreme, često posmatrajući zalazak sunca, sva trojica su delila istu strast prema idejama slobode i čovekovih prava. Povremeno tumarajući krajolikom, pričali su o poeziji, filofiji i političkim pokretima koji će izmeniti svet. Međutim, iako ovo jedinstvo u duhu nije potrajalo, tada dvadesetogodišnji Hazlit, potvrdio je sam sebi da ima još toga što treba da nauči, i u poeziji, i u filofiji, kojoj je ionako bio potpuno posvećen.

I dalje zaviseći od oca, sada je bio prisiljen da se pobrine za sopstveno izdržavanje. Odlučan da ne kreće očevim stopama, odrekavši se svešteničke karijere, počinje da se intenzivno zanima za slikarstvo. Pošto je u međuvremenu njegov brat Džon postao cenjeni slikar minijatura i od toga se izdržavao, i Vilijam je, moguće, u tome video priliku da živi na sličan način, pa je tako počeo da od brata uzima časove slikanja. Posećivao je galerije, i počeo da izrađuje portrete, donekle u Rembrantovom stilu, uspevši, u svom novootkrivenom zanimanju, da se uzdigne toliko da je jedan njegov portret oca prihvaćen za izlaganje u Kraljevskoj akademiji. Tri godine kasnije putuje u Pariz da po narudžbini kopira nekoliko dela starih majstora iz Luvra. Više od tri meseca proveo je u studioz-

nom proučavanju slika, takođe ugrabivši priliku da, mada na izvesnoj udaljenosti, vidi Napoleona koga je postavljao na pijedestal idola smatrajući ga izbaviteljem običnog čoveka iz kandži monarhističkih „zakona“.

Vrativši se u Englesku, putovao je zemljom, izradio nekoliko portreta, dok ga je jedna narudžbina ponovo dovela u dodir s Kolridžom i Vordsvortom. Obojicu je ovekovečio na svojim portretima, mada pesnici nikako nisu bili zadovoljni rezultatom. U ovom periodu Hazlitu se desilo nešto što će ga, kao crna senka, pratiti celog života. Poznato je da se Hazlit osećao neugodno u društvu dama, naročito onih iz više klase. Mučen nagonom, okretao se „lakim ženama“, pa je tako, tokom svog poslednjeg susreta s Kolridžom u Lejk Distriktu, pogrešno ocenivši namere neke žene iz okoline, došlo do oštre prepirke, što je Hazlita nateralo da pod okriljem mraka pobjegne iz grada. Tako je okončao i svoju vezu s Kolridžom i Vordsvortom, koja se, iz drugih razloga, očigledno već kidala.

Godinu dana kasnije, 1803, sreće Čarlsa Lema i njegovu sestru Meri. Prijateljstvo sa Čarlsom potrajalo je do kraja Hazlitovog života. Meri je smatrao najrazboritijom ženom koju je sreo, za ono vreme zaista hvale vredan sud. U to vreme nije mnogo radio kao slikar, ali je najzad ugrabio priliku da dovrši svoju raspravu koju je 1805. godine, objavio pod naslovom „Ogled o načelima čovekovih postupaka: argumentacija u korist prirodne nezainteresovanosti čovekove duše“. Međutim, to mu nije donelo ništa, ni slavu originalnog mislioca, a ni novac. Godine 1806. razljučen raspoloženjem u engleskoj politici u odnosu na Napoleonove ratove, o svom trošku objavljuje pamflet „Slobodno razmišljanje o javnim poslovima“. Tada i počinje da se izdržava od pisanja. Prvi njegov angažman bio je predgovor za novi, nejasan rad o filosofiji duše, *Svetlo proganjene prirode* Abrahama Takeru.

Godine 1808. Hazlit se oženio Sarom Stodart, prijateljicom Meri Lem i sestrom Džona Stodarta, pisca i advokata, urednika *Tajmsa*. Premda će se kasnije razići, u početku je brak bio prilično skladan. Sara je bila nekonvencionalna žena, i koliko je Hazlit tolerisao njene ekscentričnosti toliko je i ona tolerisala njegove. Imali su troje dece, od kojih je preživeo samo Vilijam, rođen 1810. godine. Kao glavi porodice, Hazlitu je očajnički bio potreban novac. Preko Vilijama Godvina dobio je porudžbinu za *Englesku gramatiku*, objavljenu krajem 1809. godine. Potom je priredio *Memoare pokojnog Tomasa Holkrofta*, zbirku autobiografskih tekstova tek preminulog komediografa, romanopisca i radikalnog političkog aktiviste. Januara 1812. Hazlit se zaposlio kao lektor na Raselovom institutu u Londonu. U nizu razgovora o britanskim filosofima, iako se u osnovi govorilo o Tomasu Hobsu, više nego o Džonu Loku, Hazlit je svu pažnju poklanjao savremenoj filosofiji. Te godine, Hazlit je okončao sopstvene ambicije da se izdržava od slikanja. Iako je iskazao izvestan talenat, ostao je nezadovoljan svojim rezultatima, ni izdaleka nalik svojim uzorima – Rembrantu, Rafaelu i Ticijanu.

U to vreme, Hazlit započinje da piše za časopise i novine. Godine 1817. objavljuje eseje *Okrugli sto* i *Likovi iz Šekspirovih komada*. Njegov poznati rad *Duh vremena* iz 1825. godine, donosi zbirku portreta savremenika: ser Valtera Skota, Čarlsa Lema, Vordsvorta, Kolridža, Bajrona... Nikada ne izneverivši svoja revolucionarna načela, Hazlit je najžešće napadao one koje je smatrao „apostatama“, smatrajući njihovo bežanje u konzervativizam kao ličnu izdaju. Kao mislioca, visoko je cenio Edmunda Burkea, međutim, činilo mu se da je ovaj izgubio zdrav razum okrenuvši se konzervativizmu. Obožavao je poeziju Kolridža i Vordsvorta, nastavivši da u svojim radovima citira ova dva pesnika, čak i posle razlaza s njima. Hazlit napušta ženu 1819. godine i odlazi sa Sarom Vo-

ker, kućnom pomoćnikom, u koju se strasno zaljubio. Svoju „ludačku strast“ analizira u knjizi *Liber Amoris ili Novi Pigmalion*. Knjiga iznosi detalje njegove romantične veze sa Sarom Voker. Pošto je dobio razvod, njegova nova ljubav Sara Voker, ipak se nije udala za njega. Celog slučaja dočepala se desničarska štampa, učinivši kraj Hazlitovoj vrsnoj žurnalističkoj karijeri. Slučaj se pretvorio u skandal kada je Tomas Lav Pikok proglasio Hazlita „bivšim polemičarem koji se preobratio u libertena i gospodara bludnice“. Godine 1824. ženi se bogatom udovicom gospođom Bridžvoter i s njom odlazi na obilazak evropskih umetničkih galerija. U Firenci upoznaje cenjenog američkog slikara Voltera Sevidža Landora. Po povratku u London, žena ga napušta. Dve godine kasnije odlazi u Pariz i piše biografiju Napoleona Bonaparte. Umro je u siromaštvu, 18. septembra 1830. Sahanjen je u Londonu. Poslednje reči bile su mu: „Imao sam srećan život.“

2

Najvažnija Hazlitova dela su *Ogled o načelima čovekovih postupaka* (1805), *Predavanja o književnosti Elizabetinog doba i likovi Šekspirovih komada* (1817), *Predavanja o engleskim pesnicima* (1818), *Predavanja o engleskim komediografima* (1819), *Liber Amoris* (1823), *Duh vremena* (1825), *O uživanju u mržnji* (oko 1826).

Iako se njegova dela ne objavljuju često, krajem prošlog veka njegovu reputaciju oživelili su poštovaoci njegovog dela, objavivši u dva toma njegove najznačajnije tekstove. Godine 2003. obnovljen je njegov grob u dvorištu crkve Svete Ane, i tom prilikom osnovano je i Hazlitovo društvo.

Zbog čega bi se neko zanimao za engleskog mislioca iz 19. veka? Na ovo pitanje nema odgovora koji bi zado-

voljio onog ko ovakvo pitanje postavlja. Ali, da navedemo neke razloge. Hazlit je bio odličan govornik i pisac. Poduhvatao se onoga što je moguće i pisao je za one koji mogu da razumeju stvari na način na koji ih je i on razumeo. Takođe je bio majstor aforizama i jetkih iskaza, poput ovog: „Biti mlad znači biti jedan od besmrtnih bogova.“ Hazlit je bio pristalica republike, demokratije i slobode izražavanja. Smatrao je da „pisanje ima svoje mesto u širem kulturnom miljeu, gde koristi od svega treba da se razmotre, gde uistinu vrednost stvari uveliko zavisi od rasprave koju pobuđuje“.

Hazlit je bio začetnik radikalne političke misli, tako reći protosocijalističke, budući da se često navodi da je bio daleko ispred sopstvenog vremena. Kao pristalica Francuske revolucije, sastavio je četvorotomnu biografiju Napoleona. Stvarima je pristupao donekle impresionistički, unoseći „senzacionalističko“ u svoje umetničke radove. Mladi Džon Kits, nadahnut Hazlitom, daje komentar nekog starijeg čoveka posle predavanja: „Hazlit je kao na leđima nekakvog narvala u okeanu poezije!“

M. M.

Sadržaj

O uživanju u mržnji	7
Razočaranje	24
O čitanju starih knjiga	27
Neizmenjena ljubav	44
Savršena ljubav	46
O osećanju besmrtnosti u mladosti	47
O neprijatnim ljudima	56
O preziru i licemerju	74
O prisnom stilu	89
Milan Milić: <i>O Vilijamu Hazlitu i njegovom delu</i>	99